

SAMOOBRAZOVANJE U VOJNOJ VASPITNO-OBRAZOVNOJ TEORIJI I PRAKSI*

VASPITANJE-OBRAZOVANJE-NASTAVA

Osnovni pojmovi koji konstituišu vaspitno-obrazovnu teoriju i praksu jesu *vaspitanje, obrazovanje i nastava*. Ta tri pojma su u tesnoj vezi i uzajamno se dopunjuju, odnosno međusobno se prepliću, ukrštaju i prožimaju. Međutim, ti pojmovi nisu istovetni, ne »pokrivaju« se svojim sadržajem i ne mogu se jednostavno zamenjivati jedan drugim. Svaki od njih ima i specifično značenje i posebnu ulogu unutar procesa vaspitanja i obrazovanja pripadnika Jugoslovenske narodne armije u celini.

Pod vojnim vaspitanjem podrazumeva se skup svesnih planskih i svrsishodnih akcija unutar Juoslovenske narodne armije i socijalističkog društva u celini, s ciljem da se formira takva ličnost pripadnika JNA koja će na najbolji način izvršiti zadatke koje pred nju postavljaju Armija i društvo i koja će se uklopiti u to društvo kao njegov integralni deo.

Takvo vaspitanje se ostvaruje u odgovarajućim vojnoškolskim institucijama, u vojnim jedinicama itd. U sklop vojnog vaspitanja, prirodno, ulazi i samovaspitanje (opšte i specijalno, odnosno vojno), kao njegov sastavni deo.

Vojno obrazovanje je proces sticanja opštih i vojnih znanja, veština i navika razvijanja psihofizičkih sposobnosti i pozitivnih svojstava ličnosti i stvaranja pravilnog pogleda na zbivanja u Armiji i društvu uopšte. Činioci preko kojih se ostvaruje proces obrazovanja u JNA su: vojne škole, tečajevi, seminari, savetovanja, vojne jedinice, komande, domovi JNA, vojnički klubovi, društveno-političke organizacije, sredstva masovne informacije i dr. Kao nedeljivu dimenziju obrazovanje u sebi sadrži samoobrazovanje. Svoju suštinu te dve

---

* Ovim člankom započinjemo objavljivanje više priloga istog autora iz oblasti savremenog vojnog samoobrazovanja.

dimenzije ispoljavaju u međusobnoj korelaciji i prožimanju, jer se »s puno razloga, ideal savremenog samoobrazovanja izražen dijalektičkim prerastanjem obrazovanja u samoobrazovanje, urastanjem samoobrazovanja u obrazovanje i izrastanjem samoobrazovanja u viši kvalitet obrazovanja«. ¹ U svom funkcionalnom sjedinjavanju obrazovanje i samoobrazovanje su u stalnom dinamičnom procesu korelacije, integracije i interferencije — egzistirajući kao osnova permanentnog obrazovanja.

Svakako da i neke posebne kategorije andragoške aksiologije spadaju u domen samoobrazovanja i samovaspitanja (istina, lepota, dobrota i svetost — kao najveće vrednosti čoveka) za razliku od utilitarnih vrednosti i akcija koje su u vezi sa zdravljem, ugodom, razvojem verbalnih funkcija i sl.

Ako se u savremenom samoobrazovanju pripadnika Jugoslovenske narodne armije (u prvom redu starešina) vidi velika mogućnost da ono postane jedan od naprednijih *oblika* permanentnog opšteovnog i vojnostručnog obrazovanja, onda se jasno mogu sagledati suština i funkcija vojnog samoobrazovanja, a takođe i njegov odnos prema savremeno koncipiranoj vojnoj nastavi. Usklađenost odnosa između nastave i samoobrazovanja postaje imperativni zadatak procesa obrazovanja i vaspitanja u Armiji. Vojna nastava, kao najorganizovaniji i najsistematičniji način vaspitanja i obrazovanja pripadnika Armije, a da bi svoj odnos uskladila prema zahtevima vojnog samoobrazovanja, pretpostavlja:

- stabilan vojnoškolski sistem,
- stabilne, ali i fleksibilne nastavne programe,
- usaglašene stavove u pogledu tretmana vojne nauke i pojedinih disciplina unutar nje,
- sagledavanje mesta nastave u vaspitno-obrazovnom procesu i, posebno, sagledavanje položaja samoobrazovanja u tom procesu,
- permanentno razvijanje i usavršavanje metodike samoobrazovnog rada i
- proširivanje samoučenja u samoobrazovanje i proširivanje polja samoobrazovne teorije i prakse.

Savremeno obrazovanje putem nastave i izvan nje postaje sve više obrazovanje za samoobrazovanje. Njegova funkcija i pozicija u vaspitno-obrazovnom procesu sve više uslovljavaju osposobljavanje pripadnika Armije za njihovu kasniju permanentnu samoobrazovnu aktivnost.

---

¹ *Osnovi andragogije* grupa autora, Sarajevo, 1966. str. 641.

Integralnost i permanentnost obrazovanja, kao osnovni princip vaspitno-obrazovnog procesa, pretpostavljaju permanentnost i funkcionalnu dinamičnost između obrazovanja i samoobrazovanja, integrišući u tu dinamiku i komponente vaspitanja i samovaspitanja.

Pravilno organizovana vojna nastava u vojno-školskim institucijama, jedinicama itd. treba da stvori dobru osnovu za razvoj dimenzije samoobrazovanja u njegovom punom obliku.

Prema tome, samoobrazovanje je sastavni deo svakog savremeno koncipiranog obrazovanja, pogotovu obrazovanja koje se ostvaruje putem nastave. Iz toga proističu i praktični zadaci koji samoobrazovanje na liniji *vaspitanje-obrazovanje-nastava* postavljaju u odgovarajući položaj, u prvom redu kao pozitivnu negaciju isključivog institucionalnog obrazovanja. O tome je u Enciklopedijskom riječniku pedagogije² iznesen određen i posve jasan stav: »Budući da nijedna škola, pa ni škola najvišeg stupnja, ne može snabdjeti svoje učenike sa svim onim znanjima koja će im biti potrebna u njihovom zvanju i u životu . . . zadatak je savremene škole da svoje učenike osposobljava za samoobrazovanje, tj. za samostalno stjecanje znanja nakon završetka školovanja«.

Brz tempo razvoja nauke i tehnike, s jedne strane, i relativno brz proces zastarevanja znanja, s druge strane, uslovljavaju punu afirmaciju samoobrazovanja u savremeno koncipiranoj školskoj ustanovi.

Stoga je na mestu konstatacija o tome da se vrednosti škole ne mogu ceniti samo po kvantumu gotovog znanja koje učenici dobijaju na završetku procesa redovnog školovanja, već i po tome koliko je škola kod učenika usadila potrebu za daljim samoobrazovanjem i osposobila ih za to.

Sistematsko i svestrano obrazovanje u procesu redovnog školovanja u vojnim školama pretpostavka je daljeg sistematskog samoobrazovanja u toku radnog veka, otvarajući time mogućnost daljeg sistematskog obrazovanja u specijalizovanoj vojnoj instituciji (viša vojna akademija, škola narodne odbrane) ili izvan institucija.

POJAM I KLASIFIKACIJA VOJNOG SAMOBRZOVANJA

Ne ulazeći detaljnije u odnos samoobrazovanja prema obrazovanju i u problem klasifikacije samoobrazovanja nužno je osvrnuti se barem na neke probleme u vezi sa time.

---

² Enciklopedijski riječnik pedagogije, strana 870.

Samoobrazovanje, kao posebna komponenta vaspitno-obrazovnog procesa, ne izdvaja se iz tog procesa po suštini, već po specifičnostima samoobrazovnog rada. Ono je, piše u Osnovama andragogije, »pre svega, socijalno uslovljen, određen i pomagan, specifičan (samoobrazovni) rad na proširivanju i osavremenjavanju prethodno ostvarenog opšteg i stručnog obrazovanja s jasno naglašenim zadatkom formiranja celovite obrazovno mobilne, za rad i savremen život osposobljene i socijalizovane ličnosti«. ³ Dr I. Mrmak, govoreći o samoobrazovanju u Osnovama vojne andragogije, kaže: »Samoobrazovanje se, stoga, može definisati kao društveno oslovljena obrazovna aktivnost koju obavlja pojedinac sam ili oslanjajući se na obrazovno-vaspitne institucije radi sticanja, usavršavanja i dopunjavanja svojih znanja, veština i navika i razvijanja ličnih sposobnosti«. ⁴

Iz navedenih i drugih definicija koje određuju pojam samoobrazovanja može se, donekle, koncipirati i okvirna klasifikacija samoobrazovanja, koja, upotpunjena specifičnim problemima vaspitanja i obrazovanja u JNA, pozitivno utiče na pojam vojnog samoobrazovanja. Autori, istina, na različite načine klasificiraju savremeno samoobrazovanje. Tako, na primer, dr T. Prodanović kaže: »Osnovne mikrosfere savremenog samoobrazovnog rada — opšte samoobrazovanje (kao funkcija podmirivanja profesionalnih obrazovnih potreba savremenog čoveka), društveno-političko samoobrazovanje (kao funkcija podmirivanja društvenih i političkih potreba savremenog čoveka) i kreativno-rekreativno samoobrazovanje (kao funkcija podmirivanja potreba za stvaralaštvo i rasonodno vreme savremenog čoveka) — najubedljiviji su dokaz promena i ostvarenja u ovoj oblasti ljudskog rada«. ⁵

Svakako da treba spomenuti i klasifikaciju koju dr I. Mrmak razmatra u svom prilogu simpozijumu »Problemi savremenog samoobrazovanja«, gde kaže: »Imajući u vidu savremeno shvatanje pojma obrazovanja, čini nam se opravdanim (kao i na području učenja i na području vaspitanja) da govorimo o tri osnovna vida obrazovanja, koja su međusobno uslovljena i povezana, ali ipak dovoljno specifična, osobito u pogledu organizacije i izvođenja. To su prirodno obrazovanje, kolektivni oblici obrazovnog rada i samoobrazovanja«. ⁶

³ *Osnovi andragogije*, grupa autora, Sarajevo, 1966, strana 640.

⁴ *Osnovi vojne andragogije*, grupa autora, Beograd, 1967, str. 459.

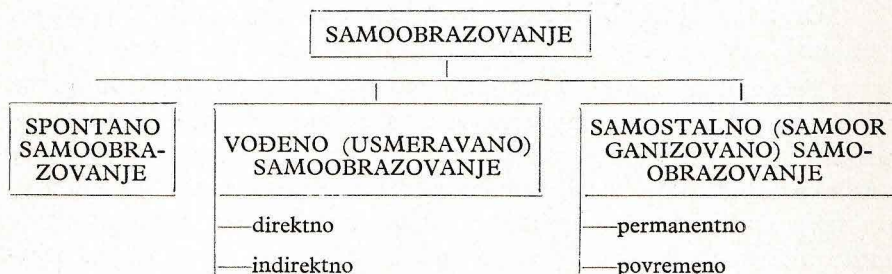
⁵ Dr T. Prodanović: *Funkcija samoobrazovanja u profesionalnom usavršavanju* (prilog simpozijumu »*Problemi savremenog samoobrazovanja*«), Beograd, 1970. godine.

⁶ Dr I. Mrmak: *O poziciji i funkciji samovaspitanja i samoobrazovanja u globalnom sistemu vaspitanja i obrazovanja* (prilog simpozijumu »*Problemi savremenog samoobrazovanja*«), Beograd, 1970. godine.

Te i više drugih klasifikacija obrazovanja i samoobrazovanja uglavnom imaju za cilj određivanje položaja, funkcije i vrste savremenog samoobrazovanja. Veliki broj klasifikacija koje su prisutne u pedagoškoj i andragoškoj literaturi svodi se na dve osnovne vrste samoobrazovanja: usmeravano (vođeno, podsticano, instruirano) i potpuno samostalno samoobrazovanje, odnosno samostalan obrazovni rad.

Međutim, promene koje nastaju pod uticajem prirode i društvene sredine i u neposrednom životu i radu ljudi se ne mogu isključiti iz okvira samoobrazovanja.

Čovek uopšte, vojni starešina takođe, u toku života i rada transformiše i konsoliduje svoja shvatanja, uverenja i svoje ponašanje, stiče ili nadgrađuje već stečena znanja, veštine, navike — na neformalan način. Svakako da bi se iz tog ugla neformalne transformacije čoveka u određenoj prirodnoj ili društvenoj situaciji moglo govoriti i o prirodnom, neorganizovanom, spontanom samoobrazovanju. Stoga se i klasifikacija samoobrazovanja može prikazati na sledeći način:

Čovek radi i samoobrazuje se na radnom mestu (kroz tehnologiju radnog procesa), na sastancima, kada se odmara i zabavlja, u pozorištu, bioskopu, slušajući radio, gledajući televizijski program, čitajući knjige, novine, časopise, obilazeći muzeje, galerije, pri komuniciranju sa drugima, pa čak i kada je na ulici, u polju, šumi itd. Sigurno je da konzumiranje samoobrazovnih dobara u takvim okolnostima prima ili sasvim stihijski, spontano, nenamerno, slučajno, ili namerno, ukoliko želi da u takvim situacijama kompletira svoju ličnost određenim manje ili više vaspitnim i obrazovnim sadržajima. Takvo samoobrazovanje je veoma evidentno u doba migracije seoskog stanovništva u gradove pri čemu se, očevidno, proces urbanizacije ruralnog čoveka u jednoj urbanoj sredini neminovno odvija i kroz spontano samoobrazovanje i samovaspitanje u celini. Takođe je očevidno da česte prekomande dovode do stalnih preadaptacija vojnih lica u određenim gradskim aglomeracijama uz eviden-

tne samoobrazovne akcije pri tome (upoznavanje grada i njegovih kulturnih i društvenih institucija itd.).

Karakteristike usmeravanog samoobrazovanja su podsticanje, potpomaganje i organizovano usmeravanje samoobrazovanja.

Načelno, pomoć koju samoobrazovanik dobija od komande, školskih ustanova i sl. ne bi trebalo da ima karakter podučavanja, već karakter usmeravanja, pomaganja, upućivanja, mada u pojedinim situacijama pomoć može biti i takva, pa čak može poprimiti i karakter nastavnog učenja.

S obzirom na tehniku usmeravanja, usmeravano samoobrazovanje može biti direktno, kada nastavnik, instruktor ili vojni rukovodilac neposredno usmerava one koji se samoobrazuju, ili indirektno — putem televizije, radija, programiranih i drugih udžbenika, literature itd. A s obzirom na vreme, usmeravano samoobrazovanje može biti kontinuirano i povremeno. Kontinuirano samoobrazovanje uglavnom se zasniva na principu dobrovoljnosti, dok je povremeno samoobrazovanje obično uslovljeno određenim zahtevima koje nameću život i rad (u prvom redu napredovanje u službi).

Organizacijski oblici usmeravanja samoobrazovanja su tečajevi, seminari, sastanci, kružoci, instrukcije, predavanja itd.

Potpuno samostalno (samoorganizovano) samoobrazovanje se odvija potpuno samostalno u pravcu *obrazovni sadržaj — samoobrazovanik*. Više nego drugi vidovi samoobrazovanja takvo samoobrazovanje pretpostavlja visok stepen motivisanosti, visoku mobilnost, optimalna predznanja, optimalne uslove itd. I to samoobrazovanje može biti permanentno i povremeno. Pretežno se realizuje na principu dobrovoljnosti, mada nije isključen ni princip obaveznosti.

Takva klasifikacija je prikazana samo kao jedna od mogućih i moglo bi se reći da ona odgovara poziciji savremenog vojnog samoobrazovanja koju ono ima u sklopu vaspitno-obrazovnog procesa u Armiji. Svakako da bi i definicija samoobrazovanja, nakon takve klasifikacije, mogla poprimiti adekvatniji sadržaj, tako da se pod pojmom *samoobrazovanje* podrazumeva spontan, usmeravan, ili potpuno samostalan proces dobijanja i proširivanja znanja, veština i navika i pozitivnih svojstava ličnosti vojnog starešine, pod uticajem različitih činilaca, a s ciljem sticanja pravilnog pogleda na kompletna zbivanja u Jugoslovenskoj narodnoj armiji i društvu uopšte.

Nakon opšte klasifikacije samoobrazovanja mogu se, unutar takve klasifikacije, vršiti i druge mikroklasifikacije prema sadržaju koji samoobrazovanik konzumira, prema činionicima koji utiču na samoobrazovanika, organizacijskim oblicima realizacije samoobrazovanja itd.

Tako postavljeno samoobrazovanje se može podeliti na *opšte, stručno (profesionalno), društveno-političko i obrazovanje uz stvaralaštvo i amaterizam.*

Činioci koji utiču na pojam i klasifikaciju vojnog samoobrazovanja mogu biti:

- vojnoškolske institucije,
- vojne komande,
- vojne jedinice,
- interarmijske organizacije,
- naučne i vojnostručne biblioteke,
- sredstva masovne informacije i komunikacije,
- školske institucije izvan Armije,
- socijalna sredina sa svojim komunalnim životom,
- zahtevi porodice.

Položaj samoobrazovanja, bez obzira na adekvatnost pojedinih klasifikacija, u savremenoj strukturi vojne vaspitnoobrazovne teorije i prakse je veoma značajan i složen. U svoj svojoj složenosti zahteva od samoobrazovanika aktivnost, sposobnost za samostalan rad, svesnu motivisanost, stabilnu životnu atmosferu, racionalno korišćenje slobodnog vremena itd.

Kapetan I klase
Uglješa JANIĆIJEVIĆ